

Η στάση των Ελληνίδων μητέρων έναντι βασικών παιδαγωγικών κατηγοριών

Δημήτριος Ζάχαρης

Η συναισθηματική και η κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών της προσχολικής ηλικίας εξελίσσεται θετικά ή αρνητικά, ανάλογα με την παιδαγωγική στάση των μητέρων τους (Lukesch 1975, Graudenz/Altmeyer 1982). Για να ασχοληθεί όμως κανείς με τις επιπτώσεις της παιδαγωγικής στάσης στα παιδιά, προϋποτίθεται ότι είναι πρακτικά γνωστό τι πρέπει να εννοείται με τον όρο παιδαγωγική στάση. Η σύνδεση της παιδαγωγικής συμπεριφοράς των μητέρων με το σεβασμό των αναγκών, των επιθυμιών και της συναισθηματικής και κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών, οδηγεί στη θέση ότι η παιδαγωγική στάση των μητέρων είναι μια ανεξάρτητη μεταβλητή και οι αντίστοιχες αντιδράσεις των παιδιών στο συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα είναι οι εξαρτημένες μεταβλητές. Όμως μπορεί να θεωρήσει κανείς την παιδαγωγική στάση των μητέρων και ως εξαρτημένη μεταβλητή. Αντί δηλαδή να ερευνά επιδράσεις διαφόρων παιδαγωγικών στάσεων στη συμπεριφορά των παιδιών, συνδέει τις διαφορές και τις παραλλαγές των παιδαγωγικών στάσεων με το φύλο, την ηλικία και το κοινωνικό στρώμα προέλευσης των γονέων (Lukesch 1975: 12). Στην παρούσα εργασία έχουν τεθεί ορισμένοι περιορισμοί: Αναφερόμαστε απλώς και μόνον στην μητρική στάση έναντι βασικών παιδαγωγικών κατηγοριών. Δεν αναφερόμαστε ούτε στην παιδαγωγική στάση του πατέρα, ούτε σε εξωοικογενειακά κοινωνικά πλαίσια (Ζάχαρης, 1989: 112-140).

Τόσο οι παιδαγωγικές πρακτικές και στάσεις, όσο και οι παιδαγωγικοί στόχοι πρέπει να θεωρηθούν ως συνδεδεμένα και αλληλοεξαρτημένα συστατικά μέρη του όλου συστήματος της μητρικής παιδαγωγικής συμπεριφοράς. Η λειτουργικότητα π.χ. των μητρικών παιδαγωγικών πρακτικών μπορεί να πραγματοποιηθεί, όταν γνωρίζουμε από ποια στάση έναντι του παιδιού προκύπτει ένα συγκεκριμένο μέτρο της μητέρας και ποιο στόχο επιδιώκει μ' αυτό (Schnecwind, στον H. Lukesch 1975).

Στην εκπαιδευτική έρευνα έχει αναγνωριθεί ο ρόλος αυτού που ονομάζουμε *αντοεικόνα*, (Wylle 1961: 121). Όλοι οι θεωρητικοί της προσωπικότητας, οι οποίοι ασχολούνται με νοητικές κατασκευές (υποθέσεις έρευνας), που έχουν σχέση με το Εγώ, αποδίδουν μεγάλη σημασία στη σχέση μητέρας και

παιδιού για την εξέλιξη της αυτοεικόνας. Τέλος στη βιβλιογραφία για τη νηπιακή και προσχολική αγωγή η ενίσχυση μιας θετικής αυτοεικόνας του παιδιού προβάλλει ως σημαντικός παιδαγωγικός στόχος. Έτσι, έννοιες όπως *αυτοσυναίσθημα*, *αυτοεκτίμηση*, *αυτοσυνείδηση*, *αυτοπεποίθηση*, *αυτοπροσδιορισμός*, *αυτορρύθμιση*, *ανεξαρτησία*, *αυτοέλεγχος*, *αυτονομία* (Neidhart 1970, Seibert 1970, Tausch 1970, Tausch κ.ά. 1972), μπορούν να υπαχθούν στην έννοια της αυτοεικόνας (Φλουρής 1981, 1983, 1988, Γεωργίου, 1996).

Οι συγγραφείς Mc Intire και Drummond (1977) διαπίστωσαν σε έρευνά τους ότι παιδιά με χαμηλό αυτοσυναίσθημα (συναίσθημα προσωπικής αξίας) τείνουν να είναι λιγότερο ανεκτικά στις ματαιώσεις και πιο ευερέεστα, να παραιτούνται γρήγορα των προσπαθειών και να αλλάζουν συνεχώς συμπεριφορά και διαφέροντα. Μερικά αποφεύγουν να αναλαμβάνουν ευθύνες, έχουν αναστολές και είναι κλεισμένα στον εαυτό τους. Παρουσιάζουν επίσης συμπτώματα κόπωσης, κατάθλιψης και φοβίας.

Η έρευνα για το παιδαγωγικό ύψος υποδεικνύει ότι η αγωγή που είναι ανταποδοτική, δημοκρατική και αντικαταπαστική, επιδρά ευνοϊκά, ιδιαίτερα στις συναισθηματικές και στις κοινωνικές πλευρές της παιδικής εξέλιξης (Hermann 1966, Tausch 1973, Wolk και Brandon 1977). Η επίδραση μεταβλητών της συμπεριφοράς των γονέων στην αυτοεικόνα πεντάχρονων παιδιών, όπως είναι η πατρική και μητρική ζεστασιά, ο σεβασμός και ο έπαινος, ερευνήθηκαν από το Sears (1970). Διαπιστώθηκε "ότι η ζεστασιά των γονέων και ο σεβασμός αποδείχθηκαν ως οι πιο σπουδαίοι παράγοντες για την αυτοεκτίμηση του παιδιού" (Sears, 1970, 282). Τα αποτελέσματα των ερευνών του Sears συμπλήρωσαν και επιβεβαίωσαν τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών του Coopersmith (1967). Και οι δύο έρευνες διαπίστωσαν τη γονική συμπεριφορά άμεσα και όχι μέσω βιομετρικών δεδομένων του παιδιού. Από ψυχολογική οπτική μπορεί να υποθέσει κανείς ότι το παιδαγωγικό ύψος των γονέων δεν επιδρά απευθείας και άμεσα στη συμπεριφορά του παιδιού, αλλά υποκειμενικά, δηλαδή μεταβιβάζεται μέσω του παιδικού βιώματος (Hermann κ.ά. 1968: 80).

Στην έρευνα που ακολουθεί μελετάται η μητρική στάση στην αγωγή των παιδιών ηλικίας 5-6 ετών, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις παιδαγωγικές κατηγορίες ποινή, καθοδήγηση, επιβεβαίωση, φιλικότητα και κοινωνική συμμετοχή, σεβασμός και σεξουαλικότητα.

Μεθοδολογία της έρευνας

Η διαπίστωση της παιδαγωγικής στάσης των μητέρων έγινε με βάση την

κλίμακα των Graudenz, Kraak και Hauer (1976). Η κλίμακα αυτή περιλαμβάνει 6 παιδαγωγικές κατηγορίες με 63 ερωτήσεις ήτοι:

ποιινή: 12 ερωτήσεις

καθοδήγηση: 14 ερωτήσεις

επιβεβαίωση: 8 ερωτήσεις

φιλικότητα και κοινωνική συμμετοχή: 6 ερωτήσεις

σεβασμός: 12 ερωτήσεις

σεξουαλικότητα: 11 ερωτήσεις.

Οι ερωτήσεις δόθηκαν στις μητέρες τυπωμένες σε κάρτες και σε τυχαία διαδοχή. Ο ερευνητής διάβαζε την ερώτηση και η κάθε μητέρα μπορούσε να δώσει μια από τις ακόλουθες 5 απαντήσεις, οι οποίες ήταν τυπωμένες σε μια ταινία, ήτοι: **A**=Αυτό είναι εντελώς λάθος, **B**=Αυτό είναι ίσως λάθος, αλλά όχι εντελώς, **Γ**=Εδώ δεν μπορώ να αποφασίσω, **Δ**=αυτό είναι ίσως σωστό, αλλά όχι εντελώς, **E**=Αυτό είναι εντελώς σωστό. Η μητέρα διάβαζε τις απαντήσεις και ονόμαζε το αντίστοιχο κεφαλαίο γράμμα του αλφαβήτου (**A**, **B**, **Γ**, **Δ**, **E**), το οποίο αντιστοιχούσε στην απάντηση που ήθελε να δώσει. Το κεφαλαίο γράμμα καταχωριζόταν από τον ερευνητή στο ερωτηματολόγιο και στην αντίστοιχη ερώτηση. Στις πέντε δυνατότητες απάντησης της μητέρας αντιστοιχήσαμε τους αριθμούς 1 μέχρι 5, και μάλιστα έτσι, ώστε ο αριθμός 5 να δίνεται στην απάντηση που θεωρήσαμε άκρως αντιπαραγωγική και ο αριθμός 1 στην απάντηση που θεωρήσαμε άκρως αυταρχική. Ανάλογα αντιστοιχίστηκαν και οι ενδιάμεσοι αριθμοί 4 μέχρι 2.

Το δείγμα

Το δείγμα αποτελούσαν 299 μητέρες των παιδιών του νηπιαγωγείου. Είκοσι παιδαγωγοί σχημάτισαν τις καταστάσεις των παιδιών των νηπιαγωγείων και με βάση τις διευθύνσεις τους επισκέφθηκαν τις μητέρες στο σπίτι τους μετά από σχετική τηλεφωνική προσεννόηση. Σε μεγάλο ποσοστό οι μητέρες ανήκαν στην κατώτερη και στη μέση κατώτερη κοινωνική τάξη. Αυτή υπολογίστηκε με βάση τη μόρφωση, την επαγγελματική εκπαίδευση και την άσκηση του επαγγέλματος και των δύο γονέων (βλέπε Graudenz, I. και Altmeyer, M., 1982).

Για την ανάλυση του δείγματος εφαρμόστηκε η ανάλυση κατά παράγοντες (Sokal & Rohlf 1969, Jareskog κ.ά. 1976), καθώς και η περιγραφική ανάλυση και χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS για UNIX. Με την ανάλυση κατά παράγοντες προσπαθήσαμε να εξηγήσουμε σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών που παρατηρούμε και αυτών που δεν μπορούμε να πα-

ρατηρήσουμε άμεσα, αλλά μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση προσπαθήσαμε, από το σύνολο των ερωτήσεων που απευθύνσαμε στις μητέρες να μπορέσουμε, βάσει των απαντήσεών τους, να δημιουργήσουμε νέες μεταβλητές, που θα εξηγούν και θα διαχωρίζουν κατά ομάδες τις διάφορες μητρικές στάσεις (π.χ. ποινή, καθοδήγηση κ.λπ.).

Αποτελέσματα

Σύμφωνα με τα στοιχεία του δείγματος η μέση ηλικία των μητέρων που συμμετείχαν στη μελέτη ήταν (30.6 ± 5) έτη.

Στους πίνακες I, II, III, IV, και VI (βλέπε παράρτημα) φαίνονται οι ερωτήσεις που έκαναν στις μητέρες κατά παιδαγωγική κατηγορία (δηλ. ποινή, καθοδήγηση, επιβεβαίωση, φιλικότητα και κοινωνική συμμετοχή, σεβασμός, σεξουαλική αγωγή) καθώς και οι μέσες τιμές (M) τους, οι διακυμάνσεις (S) τους και τα ποσοστά που δόθηκαν στις απαντήσεις (A-E).

Τιμή	Απάντηση
A=1=	Αυτό είναι εντελώς λάθος
B=2=	Αυτό είναι ίσως λάθος αλλά όχι εντελώς
Γ=3=	Εδώ δεν μπορώ να αποφασίσω
Δ=4=	Αυτό είναι ίσως σωστό, αλλά όχι εντελώς
E=5=	Αυτό είναι εντελώς σωστό

Έτσι παρατηρούμε ότι στην πρώτη ερώτηση, στην κατηγορία ποινή, 36% των απαντήσεων των μητέρων είχαν την τιμή B, έβλεπαν δηλαδή την άποψη (θέση) σαν "ίσως λάθος αλλά όχι εντελώς". Εξετάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τα ποσοστά στις απαντήσεις των Ελληνίδων μητέρων του δείγματος, κατά ερώτηση, βλέπουμε τις διακυμάνσεις των στάσεων των μητέρων ανάλογα με το περιεχόμενο της ερώτησης. Έτσι μπορούμε να ομαδοποιήσουμε ερωτήσεις που εκφράζουν αυταρχική ή αντιαυταρχική στάση, ανάλογα με το ποσοστό των θετικών απαντήσεων που έδωσαν οι μητέρες σε ερωτήσεις με αυταρχικό ή αντιαυταρχικό περιεχόμενο.

Η ανάλυση κατά παράγοντες (factor analysis) έδειξε ότι οι στάσεις των μητέρων μπορούν να ομαδοποιηθούν σε 5 διαφορετικές κατηγορίες. Ο αριθμός των κατηγοριών επιλέχθηκε με τα κριτήρια ότι οι πέντε πρώτοι παράγοντες (factors), δηλαδή (F1, F2, F3, F4, F5) που βγήκαν με τη μέθοδο Principal - Components, εξηγούν τα μεγαλύτερα ποσοστά διακύμανσης από τους επόμενους παράγοντες και η καμπύλη των ιδιοτιμών τους αρχίζει να

ομαλοποιείται μετά τον F5.

Η περιστροφή των αξόνων με τη μέθοδο varimax έδειξε ότι και οι νέοι άξονες ομαδοποιούν κατά αντίστοιχο τρόπο τις στάσεις των μητέρων. Στον πίνακα 1 φαίνονται οι τιμές που έχουν κατά παράγοντα (F1 έως F5) οι απόψεις των μητέρων σε κάθε ερώτηση. Έτσι παίρνουμε τις παρακάτω πέντε κατηγορίες μητρικής στάσης.

1. (F1) Λυστηρές μητέρες που θεωρούν απαραίτητη την τιμωρία στα παιδιά.
2. (F2) Μητέρες που δεν προτιμούν ούτε τις πολλές τιμωρίες, ούτε τους πολλούς επαίνους και τρυφερότητες στα παιδιά, αλλά θέλουν να υπακούουν τα παιδιά στους γονείς τους.
3. (F3) Μητέρες που πιστεύουν ότι τα παιδιά μπορούν να έχουν κάποιες προτιμήσεις και κάποιες ελευθερίες.
4. (F4) Μητέρες που νομίζουν ότι πρέπει να ενισχύεται η αυτοπεποίθηση των παιδιών, να γίνεται αποδεκτή η άποψή τους σε ορισμένα θέματα και να μπορούν να έχουν το δικό τους γούστο.
5. (F5) Μητέρες που πιστεύουν ότι πρέπει να υπάρχει ελευθερία στα παιδιά.

Παρουσίαση και συζήτηση των αποτελεσμάτων

1. Παιδαγωγική κατηγορία “ποινή” (Πίνακας 1)

Οι Ελληνίδες μητέρες, ενώ απορρίπτουν σε ποσοστό άνω του 25% (θέσεις Α και Ε) την “ποινή” ως παιδαγωγικό μέσο, δέχονται εντούτοις ότι μια κάποια σκληρότερη μεταχείριση καθιστά τα παιδιά ικανά για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της ζωής τους (12). Θεωρούν μάλιστα ότι η σωματική ποινή¹ επιβάλλεται ενίοτε στη διαδικασία της αγωγής (10 και 11). Η στάση αυτή εκδηλώνεται τόσο στην ερώτηση 5 (*δεν πρέπει να χτυπούν οι γονείς τα παιδιά τους ποτέ*), την οποία το 28% των μητέρων τη θεωρεί απολύτως σωστή (όμως το 44% προβληματίζεται αν είναι εντελώς σωστή) όσο και στις ερωτήσεις 10 και 11, όπου από τα ποσοστά των θέσεων Δ (αυτό είναι ίσως σωστό αλλά όχι εντελώς) και Ε (αυτό είναι εντελώς σωστό), προκύπτει ότι οι μητέρες, αφενός μεν θεωρούν ότι η σωματική ποινή είναι για την αγωγή του παιδιού ένα απαραίτητο “φάρμακο”, αφετέρου δε ότι είναι και αναπόφευκτη² (στην ανατροφή των παιδιών δεν μπορούμε να αποφύγουμε το ξύλο). Ένα 35% των μητέρων θεωρεί ότι η όποια ποινή πρέπει να συνδέεται

άμεσα με την ανεπιθύμητη πράξη του παιδιού, ώστε αυτή να γίνεται κατανοητή από αυτό και να μην εμποδώνεται, ως εξή. Πιο έκδηλη είναι η στάση των μητέρων έναντι της ποινής στην ερώτηση 4 (*οι γονείς μπορούν να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους χωρίς τιμωρία*), όπου η θέση Δ (αυτό είναι ίσως γνωστό αλλά όχι εντελώς) εκπροσωπείται από το 44% των μητέρων.

Γενικώς οι Ελληνίδες μητέρες δεν απορρίπτουν εκ των προτέρων την ποινή ως παιδαγωγικό μέσο. Στην περίπτωση μάλιστα της σωματικής ποινής φαίνεται ότι ισχύει η “μάθηση προτύπων” (Bandura 1973, 1977) και ο “κύκλος της βίας” (Steinmetz 1977). Ό,τι δηλαδή μαθαίνει κανείς από τους γονείς του το εφαρμόζει και στα δικά του παιδιά ως παιδαγωγικό μέσο.

2. Παιδαγωγική κατηγορία “καθοδήγηση” (Πίνακας II)

Η παιδαγωγική κατηγορία “καθοδήγηση” (Πίνακας II) περιλαμβάνει θέσεις που αναφέρονται στην παιδαγωγική στάση “διαταγή και απαγόρευση”. Η παιδαγωγική αυτή στάση έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των ελευθεριών του παιδιού και τον προσανατολισμό των δραστηριοτήτων του προς μια επιθυμητή από τη μητέρα κατεύθυνση. Οι κατηγορίες ποινή και καθοδήγηση συνανηγούν, γιατί η παράβαση από το παιδί των διαταγών και απαγορεύσεων της μητέρας συνεπάγεται την επιβολή ποινών σ’ αυτό.

Στο θέμα της ελευθερίας (3 και 7) οι απόψεις των Ελληνίδων μητέρων διχάζονται. Ένα σχεδόν 50% θεωρεί ότι η ελευθερία “βλάπτει” και είναι επιζήμινη για το παιδί και ένα άλλο σχεδόν 50% θεωρεί ως λανθασμένη αυτή την παιδαγωγική αντίληψη (θέσεις Α-Β και Δ-Ε). Όμως εκεί που οι Ελληνίδες μητέρες θεωρούν αδιανόητη την απόλυτη ελευθερία των παιδιών τους είναι στο ζήτημα της ώρας που πρέπει το βράδυ να πηγαίνουν για ύπνο (5). Το μεγαλύτερο ποσοστό θεωρεί ότι είναι λάθος ή περίπου λάθος (Α και Β) να καθονται τα παιδιά τα βράδια όσο αργά θέλουν. Εμμονή επίσης παρουσιάζουν οι μητέρες στην άποψη ότι το πείσιμα του παιδιού (8 και 11) δεν πρέπει να γίνεται αποδεκτό, αλλά να αντιμετωπίζεται δυναμικά (Δ και Ε).

Ελαστικότερες φαίνονται να είναι στο θέμα της συμπεριφοράς του παιδιού στη διάρκεια του φαγητού (2), όπου 41% θεωρούν ότι είναι λάθος άμεση υπόμνηση κάθε παρέκκλισης από τους κανόνες της καλής συμπεριφοράς. Όμως όσον αφορά τους ευγενείς κοινωνικούς τρόπους επιμένουν ότι πρέπει να καθοδηγούν το παιδί (4 και 6). Ελαφρώς υπέρ της ικανοποίησης των επιθυμιών του παιδιού (1 και 9) φαίνεται να τείνουν οι Ελληνίδες μητέρες, χωρίς αυτή η στάση να είναι σαφής.

Γενικώς στο θέμα της καθοδήγησης (όπως και σ’ αυτό της ποινής) και

νεται να υπάρχει στον πληθυσμό των Ελληνίδων μητέρων μια μεταβατική κατάσταση. Η αντιαυταρχική στάση (θέση Α ή Ε) δε φαίνεται να εκπροσωπείται από το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος των μητέρων. Αντίθετα, θεωρούν ότι πρέπει να κατευθύνουν βήμα προς βήμα τη συμπεριφορά των παιδιών τους και ότι οι επιθυμίες τους πρέπει να ικανοποιούνται με φειδώ.

3. Παιδαγωγική κατηγορία “επιβεβαίωση” (Πίνακας III)

Το αίτημα της αναγνώρισης και του επαίνου ως μέσου αγωγής είναι αρκετά παλιό, αφού για τα μικρά ιδιαίτερα παιδιά, που έχουν ανάγκη της εξωτερικής ενίσχυσης, έχει ισχυρή παρωθητική δύναμη¹.

Η ανωτέρω άποψη αντικατοπτρίζεται και στη στάση των σημερινών μητέρων έναντι της παιδαγωγικής κατηγορίας “επιβεβαίωση”. Ένα 30% των μητέρων θεωρεί μεν ότι ο υπερβολικός έπαινος δημιουργεί υπερηφία στα παιδιά (5, Ε), πιστεύουν όμως ότι ενισχύει πολύ την αυτοπεποίθησή τους (8). Την *ενθάρρυνση* ως μέσο αγωγής και μάθησης, τη συνδέουν με τις δυνατότητες του παιδιού. Ότι δηλαδή η ενθάρρυνση έχει νόημα μόνον όταν η εργασία, η οποία ανατίθεται στο παιδί δεν υπερβαίνει τις ψυχοφυσικές του δυνάμεις. Πρέπει να σημειωθεί εντούτοις, ότι ένα σημαντικό ποσοστό των Ελληνίδων μητέρων τάσσεται υπέρ της χωρίς περιορισμούς επιβεβαίωσης των νηπίων της προσχολικής ηλικίας (βλέπε π.χ. 4, Α). Θεωρεί δηλαδή λάθος την άποψη ότι: α) τα παιδιά έχουν την ικανότητα να διακρίνουν από μόνα τους αν η συμπεριφορά τους είναι σωστή ή όχι και επομένως να αυτοεπιβεβαιώνονται (1), β) ότι τα παιδιά πρέπει να επαινούνται μόνον όταν “βοηθούν” τους γονείς τους, γ) ότι ο υπερβολικός έπαινος προκαλεί στα παιδιά νωθρότητα και γεννά σ’ αυτά παράλογες απαιτήσεις έναντι των γονέων και γενικώς έναντι των άμεσων προσώπων αναφοράς (7).

4. Παιδαγωγική κατηγορία “φιλικότητα και κοινωνική συμμετοχή” (Πίνακας IV)

Η κατηγορία “φιλικότητα και κοινωνική συμμετοχή” χαρακτηρίζει τη συναισθηματική διάσταση στη συμπεριφορά. Παράλληλα όμως θίγει και το πρόβλημα της γνησιότητας, επειδή υπάρχει και μια επιφανειακή μορφή έκφρασης της φιλικότητας και της κοινωνικής συμμετοχής.

Η μητέρα θεωρείται φιλική έναντι του παιδιού, όταν το υποκινεί και ασχολείται μ’ αυτό. Όταν δείχνει ενδιαφέρον για την προσωπική του κατάσταση, του προσφέρει βοήθεια, το παρηγορεί, του προσφέρει προστασία

και το υποστηρίζει, τότε εκκράζει σ' αυτό και την κοινωνική της συμμετοχή.

Στο θέμα της *φιλικότητας* έναντι του παιδιού (ερωτήσεις 1 και 3) οι μητέρες φαίνονται περισσότερο αρνητικές (θέση Ε), χωρίς αυτή η τάση να έχει γενική ισχύ στο δείγμα. Αλλά και η *κοινωνική συμμετοχή* δεν είναι έκδηλη στη συμπεριφορά των μητέρων έναντι των παιδιών τους. Θεωρούν ότι το παιδί ξεχνά εύκολα τις δυσάρεστες καταστάσεις και ότι δεν του αφήνουν ψυχολογικά τραύματα. Επομένως δε χρειάζεται κανενός είδους παρηγοριά και καμιά βοήθεια (4, Α και Ε).

5. Παιδαγωγική κατηγορία “αποδοχή και σεβασμός” (Πίνακας V)

Οι Ελληνίδες μητέρες αποδίδουν μεγάλη σημασία στη διατροφή των παιδιών τους. Για το λόγο αυτό θεωρούν ότι πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις προτιμήσεις τους κατά τον προγραμματισμό του διατροφολογίου και να τους επιτρέπουν να έχουν το δικό τους γούστο (11, Ε) κατά την επιλογή των παιχιδιών, των ενδυμάτων κ.λπ. Συναφής είναι και η στάση των μητέρων στο θέμα της αποδοχής ή μη της προσωπικής γνώμης του παιδιού. Ενώ όμως δέχονται ότι τα παιδιά πρέπει να έχουν τη δική τους γνώμη (12, Ε) και ενώ θεωρούν, ότι οι απαγορεύσεις πρέπει να αιτιολογούνται (8), απαιτούν από τα παιδιά να υπακούνε στους γονείς, χωρίς να ζητούν εξηγήσεις (40%). Η αντιφατικότητα αυτή οφείλεται προφανώς στην ασυνείδητη επιθυμία των μητέρων να γίνεται σεβαστή η αυθεντία τους. Η στάση αυτή γίνεται σαφέστερη από τις απαντήσεις των μητέρων στις ερωτήσεις 5, 9 και 10 (βλέπε θέση Ε). Προφανώς οι Ελληνίδες μητέρες σε ένα μεγάλο ποσοστό εξαρτούν την προσωπική τους αξία και το κύρος τους από την άκριτη υποταγή των παιδιών τους, μολονότι και η στάση της φιλελευθεροποίησης είναι αρκετά έκδηλη. Οι προηγούμενες εμπειρίες των μητέρων από την πατριζή τους οικογένεια διαμόρφωσαν ανάλογες παιδαγωγικές στάσεις (μάθηση προτύπων).

6. Παιδαγωγική κατηγορία “σεξουαλικότητα” (Πίνακας VI)

Ως προς τα γενετήσια θέματα (Πίνακας VI) παρατηρούνται οι ακόλουθες τάσεις στο δείγμα των μητέρων:

- α) Το παιδί των 5 ετών που εξελίσσεται ομαλά δεν ενδιαφέρεται για γενετήσια θέματα (1, Ε).
- β) Η συζήτηση γενετήσιων θεμάτων με τα παιδιά της ηλικίας αυτής δεν είναι κάτι το ανεπιτρεπτό, αλλά κάτι το απολύτως φυσιολογικό (2, Α και Ε), τα δε παιδιά επιτρέπεται να συζητούν ακώλυτα τα γενετήσια θέματα (5, Α και Ε) και μάλιστα από μικρή ηλικία (7, Α και Ε), χωρίς

ιδιαίτερη προσοχή (3, Α και Β). Όμως την ιδιαίτερη απασχόληση των παιδιών με τα γεννητικά τους όργανα θα πρέπει μάλλον να την απαγορεύσουν οι γονείς, προφανώς για να αποφευχθεί η πρόωγη γενετήσια εξέλιξή τους (11, Δ και Ε).

- γ) Τρυφερότητες μεταξύ των γονέων παρουσία των παιδιών δεν είναι ανεπίτρεπτες ηθικώς (10, Δ και Ε). Όμως για το αν θα πρέπει οι γονείς να είναι προσεκτικοί στις συζητήσεις τους περί γενετήσιων θεμάτων, όταν παρευρίσκονται ή ακροώνται τα παιδιά, δε φαίνεται να υπάρχει κάποια σαφής θέση των μητέρων του δείγματος (9, Α, Β και Ε, Δ).

- δ) Πρόβλημα γενετήσιας διαφώτισης δεν υπάρχει, γιατί τα παιδιά φυσικά και αβίαστα αποκτούν τις ανάλογες εμπειρίες (3 Ε) και επομένως δεν απαιτείται ιδιαίτερη διαφώτιση από τους γονείς (4 Ε).

Οι ανωτέρω τάσεις στο δείγμα των Ελληνίδων μητέρων είναι μεν έκδηλες αλλά όχι και κυρίαρχες, αφού υπάρχουν και αντίρροπες δυναμικές οι οποίες δείχνουν ότι οι παλαιοί ηθικοί κανόνες γύρω από τα γενετήσια θέματα εξακολουθούν να ισχύουν, ενίοτε σε υψηλό ποσοστό.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Οι σωματικές ποινές αποτελούν αρχαιότατο παιδαγωγικό μέσο. Ο Αριστοφάνης γράφει στις "Νεφέλες" (στ. 969-972): "Εἰ δὲ τίς βομολοχεύσαιτ' ἢ κάμψινεν τινά καμπήν... ἐπετρίβετο τυπόμενος πολλὰς ὡς τὰς μούσας αφανίζων". Υπὲρ της σωματικῆς παιδείας ἦταν καὶ ὁ Πλάτων (Αἰόχος 366 Ε): "Ὅταν δὲ εἰς τὴν ἐπαιτείαν ἀφίκηται (δηλ. τὸ νήπιον) πολλοὺς πόνους διαντήσῃ, ἐπέστησαν παιδαγωγοὶ καὶ γραμματισταὶ καὶ παιδοτρίβια τυραννοῦντες, ὑπεξαγομένου δὲ κριτικοί, γεωμέτρα, τακτικοί, πολὺ πλῆθος δευποτόν. Ἐπειδὴν δὲ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐγγραφή, κοσμήτης καὶ φόβος χείρων, ἔπειτα Λύκειον καὶ Ἀκαδημία καὶ γυμνασιαρχία καὶ ῥάβδοι καὶ κακῶν ἀμετρία". Καὶ στὸν Πρωταγόρα (325 D) γράφει ὁ Πλάτων: "εἰ δὲ μὴ (ἐννοεῖ πείθεται), ὥσπερ ἕνδιον διαστρεφόμενον καὶ καπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς". Ὁ Αἰριστοτέλης (Πολιτικά VIII 44, 1399 Α) παρατηρεῖ ὅτι: "Ὅν γὰρ παῖζοντα (ἐννοεῖ οἱ νέοι) μανθάνοντες, μετὰ λύπης γὰρ ἡ μάθησις". Στὴν "Κυροῦ Παιδεία" (112 14) ὁ Ξενοφὼν ἀναφέρει ὅτι: "Κλιθήμασι διδάσκαλοι παῖσιν ἀγαθὰ μαθήματα μηχανῶνται". Ὁ Πλούταρχος ἔχει ἐνιούτοις ἀντίθετη γνώμη. Στὸ "Περὶ παίδων ἀγωγῆς" (f 12) ἔργο του, ἀπορρίπτει τὶς σωματικὰς ποινὰς ὡς παιδαγωγικὸ μέσο καὶ προτείνει ὡς ἐναλλακτικὸ μέσο τὶς συμβουλὲς καὶ τὶς υποδείξεις: "Κακὸν φημί, δὲν τοὺς παῖδας ἐπὶ τὰ κατὰ τὸν ἐπιτηδεύματων ἀγὲν παραινέσεις καὶ λόγους, μὴ μὰ Δία πληγαῖς μηδ' οὐσιμοῖς...".
2. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀποψη τοῦ Μενάνδρου (Μονοστ. γνώμη 422) – "Ὅ μὴ δαρὲις ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται" μεταβιβάζεται ὡς ἀρχέτυπος ἀπὸ γενιὰ σε γενιὰ.
3. Ὁ Πλούταρχος (Περὶ παίδων ἀγωγῆς f 12) παρατηρεῖ: "...ἐπαινοὶ δὲ καὶ ψόγοι πάσης εἰ-

σὶν αἰκεῖας οὐκ ἐλπιόμεντοι τοῖς ἐλευθέροις, οἱ μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ παρορμῶντες οἱ δ' ἀπὸ τῶν αὐστηρῶν ἀνεγείροντες. Δεῖ δ' ἐν ἀλλὰ καὶ ποικίλως χρησθῆναι ται ἐπιπλήξεσσι καὶ τοῖς ἐπαίνουσι, καπειδὴν ποτε θρασύνωνται, ταῖς ἐπιπλήξεσιν ἐν οἰσγύνῃ ποιεῖσθαι, καὶ πόλιν ἀνακαλεῖσθαι τοῖς ἐπαίνουσι...".

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αριστοτέλης: Πολιτικά VIII 44, 1399 Α.

Αριστοφάνης: Νεφέλες 969-972.

Γεωργίου, Σ. (1996): Γονεϊκή συμπεριφορά και σχολική επίδοση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 23.

Ζόχαρης, Δ. (1989): *Παράδοση, Κίνητρα, Ιδεολογία, Επίδοση*. Αθήνα. Εκδ. Γρηγόρη.

Μένανδρος: *Μονόστ. γυνῆς* 422.

Ξενοφών: *Κύριον Παιδεία* 11 2 14.

Πλάτων: *Αξίολογος* 366 Ε, *Πρωταγόρας* 325 D.

Πλούταρχος: *Περὶ παιδων ἀγωγῆς* 7 12.

Φλουρης, Γ., κ.ά. (1981): Το αυτοσυναισθημα και η παιδαγωγική του αντιμετώπιση. Αθήνα. Αλκυών.

Φλουρης, Γ. (1983): *Το αυτοσυναισθημα, επίδοση και επαγγελματικές φιλοδοξίες*. Αθήνα, Εκδ. Γρηγόρη.

Φλουρης, Γ. και Μαντζανάς, Θ. (1988): Έρευνα για το αυτοσυναισθημα των μαθητών στην Ελλάδα. *Επιστημονικό Βήμα*. σ. 6-18.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bandura, A. (1973): *Aggression, a social learning analysis*. Englewood Cliffs.

Bandura, A. (1997): *Social - learning theory*. New York: General Learning Pres.

Bartholomew D.: *Mathematical Methods in Science*, J. Wiley & Sons Ltd., 1981.

Coopersmith S. (1967): *The antecedens of selfesteem* (Final Report 1964). San Francisco: Freeman.

Graudenz I., Altmeyer M.: Studien zum emotionalen und sozialen Verhalten im Vorschulalter. Beltz Verlag, Weinheim und Basel 1982.

Graudenz I., Kraak B., Hauer D. (1968): Skala zur Erfassung der Erziehungseinstellungen von Müttern 5-6 Jähriger Vorschulkinder. *Psychologie* 120, 74-105.

Herrmann, Th. (Hrg) (1966): *Psychologie der Erziehungsstile*. Göttingen, Hogrefe.

Horn K. (1967): Dressur oder Erziehung: *Schlagrhythmus und ihre gesellschaftliche Funktion*. Frankfurt a.M., Suhrkamp.

Joreskog K. G., Klovian J.E., Peyment R.A. (1976): *Georgical analysis*, Elsevier scientific Publ. Company.

Kanfer, F.H. και Saslow, G. (1974): Verhaltenstheoretische Diagnostik. In: Schulte D. (Hrg.) Diagnostik der Verhaltenstherapie. *Fortschritte der klinischen Psychologie* 5, 43-60. München, Urban και Schwarzenberg.

Lukesch H. (1975): *Auswirkungen elterlicher Erziehungsstile*. Verlag Hogrefe, Göttingen, Toronto, Zurich.

- Mc Intire, W.G. και Drummod R.J. (1968): Multiple Predictors of self-concept in children. *Psychology in the Schools*, Vol. 14, No 3, 299-298.
- Neidhardt, F. (1970): Strukturbedingungen und Probleme familialer Sozialisation. In Luschen G. και Lupri E. (Hrsg.) *Soziologie der Familie*, 144-168. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Schneewind, K.A. (1975): Auseirkung von Erziehungsstilen. Überblick über den Stand der Forschung. In: H. Lukesch: *Auswirkungen elterlicher Erziehungsstile*. Hogrefe, Göttingen.
- Sears, R.R. (1970): Ralation of early socialization experiences to self-concept and gender role in middle childhood. *Child Development* 41, 267, 29.
- Seifert, M. (1970): Antiautoritäre Erziehung im Vorschulalter. *Neure Rundbrief*, 7-11, Berlin 2.
- Socal R. and Rohlf J. (1969): *Biometry*, W.H. Freeman and Company, 1969.
- Steinmetz, S.K. (1977): *The cycle of violence*. New York.
- Tausch A.M., Tausch R., Fittkau, B. (1972): Das Erziehenverhalten. Grundbedingungen für soziales, emotionales und kognitives Lernen Drei - Bis achtjähriger. *Westeramanns Pädagogische Beiträge* 24, 13-18.
- Tausch A.M.: Autoritäre im Vergleich zu nicht-autoritärer Kindergartenerziehung. Vortrag, gehalten auf der UNESCO - Tagung "Bildungsförderung im Vorschulalter" von 22-26 Juli 1970 in Hamburg: UNESCO - Institut für Pädagogik.
- Tausch, R.: *Gesprächspsychotherapie*. Göttingen, Hogrefe, 1973.
- Wolk, St., Brandon, L. (1977): Runaway adolescents perceptions of parents and self. *Adolescence*, Vol. XII, No. 46. Roslyn Hts., N.Y. 11577: Libra Publ.

Zusammenfassung

Die Strafe als Erziehungsmittel scheinen die griechischen Mutter nicht a priori abzulehnen. Die Einstellung zur Erziehungskategorie "Lenken", wie auch zur kategorie "Strafen", befindet sich scheinbar in einer Übergangsphase in der heutigen griechischen Gesellschaft. In bezug auf die Erziehungskategorie "Bestätigen" wird es evident, dass in der Stichprobe zwei polarische Positionen (Einstellungen) das Verhalten der Mutter ihren kindern gegenüber bestimmen: Man muss und man muss nicht auf jeden Fall die kinder für jede Leistung bestätigen.

Zu der Dimension des Verhaltens "Freundlichkeit und soziale Anteilnahme" scheint die Einstellung der griechischen Müttern mehr negativ (autoritär) zu sein, ohne jedoch diese Tendenz in der Stichprobe klar herauskrystallisiert wäre.

Während die griechischen Mutter einverstanden sind, dass ihre kinder ein Recht auf eine Meinung haben, ein hoher Prozentsatz der Stichprobe will, dass die kinder zu gehorchen lernen, ohne warum begründet zu bekommen.

Die Diskussion mit kindern über sexuelle Fragen ist nicht etwas Unerlaubtes, Zärtlichkeiten zwischen Eltern in Anwesenheit ihrer kinder ist erlaubt, sexuelle Aufklärung von den Eltern brauchen die kinder nicht.

Die genannten Tendenzen in der Stichprobe der griechischen Müttern sind zwar feststellbar, aber nicht ganz bestimmend.

Δημήτριος Ζάχαρης

Παναχαϊκού 57-59

Τηλ. 061/336762

0651/95767

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Ι

Α Ποινή (12 δηλώσεις)

	M	S	Τιμή(%)	Factors
1) Με την τιμωρία λογίζονται τα ανάγοντα (κακομαθημένα) παιδιά.	2.77	1.44	A-21.3 B-36.0 Γ-4.0 Δ-22.0 E-16.7	F5=.43 F2=.31
2) Οι γονείς που δεν τιμωρούν τα παιδιά τους πρέπει να παραξενεύονται, όταν δε γίνονται σωστοί άνθρωποι.	2.81	1.50	A-26.0 B-26.0 Γ-7.3 Δ-22.0 E-18.7	F2=.25
3) Με την τιμωρία μαθαίνουν τα παιδιά ότι δεν μπορούν να γίνονται όλα όπως θέλουν.	2.98	1.60	A-28.0 B-20.0 Γ-2.7 Δ-24.7 E-24.7	F1=.59
4) Οι γονείς μπορούν να διαπαιδαγωγήσουν (αναθρέψουν) τα παιδιά τους χωρίς τιμωρία.	3.64	1.33	A-12.0 B-12.0 Γ-4.0 Δ-44.0 E-28.0	F4=.59
5) Δεν πρέπει να χτυπάν οι γονείς τα παιδιά τους ποτέ.	3.43	1.45	A-16.0 B-16.7 Γ-3.3 Δ-36.0 E-28.0	F4=.59
6) Στην ανατροφή του παιδιού δεν πρέπει να χρησιμοποιείται η τιμωρία.	3.00	1.50	A-22.0 B-26.0 Γ-2.0 Δ-30.0 E-20.0	F4=.59
7) Η τιμωρία βλάπτει περισσότερο απ' ό,τι ωφελεί.	3.49	1.33	A-8.7 B-22.7 Γ-6.0 Δ-36.0 E-26.7	F3=.26 F1=.22

8)	Οι αταξίες των παιδιών να τιμωρούνται αμέσως, για να μη γίνονται συνήθεια.	3.05	1.75	A-34.0 B-13.3 Γ-2.0 Δ-15.3 Ε-35.3	F1=.67
9)	Η μητέρα δεν πρέπει να χάνει καιρό, όταν έχει ένα κακομαθημένο παιδί.	2.97	1.68	A-32.7 B-13.3 Γ-9.3 Δ-14.5 Ε-30.7	F1=.22
10)	Τα παιδιά χρειάζονται κάπου-κάπου ένα χέρι ξύλο.	3.08	1.64	A-26.7 B-20.0 Γ-1.3 Δ-22.7 Ε-29.3	F1=.50
11)	Στην ανατροφή των παιδιών μερικές φορές δεν μπορούμε να αποφύγουμε το ξύλο.	3.01	1.69	A-32.0 B-15.3 Γ-2.7 Δ-19.3 Ε-30.7	F1=.52
12)	Οι γονείς πρέπει να μεταχειρίζονται τα παιδιά τους κάπως σκληρότερα για να μπορούν αυτά να βγάλουν πέρα καλύτερα τη ζωή τους.	3.11	1.63	A-26.0 B-18.7 Γ-3.3 Δ-22.0 Ε-30.0	F1=.46

Πίνακας II

B Καθοδήγηση (14 δηλώσεις)

		M	S	Τιμή(%)	Factors
1)	Τα παιδιά οφείλουν να τρώνε ό,τι τους φέρνουν στο τραπέζι.	2.93	1.68	A-32.7 B-18.7 Δ-20.7 E-28.0	F1=.42 F2=.44
2)	Όταν τα παιδιά δε συμπεριφέρονται στο τραπέζι όπως πρέπει, οι γονείς τα προειδοποιούν αμέσως.	2.91	1.82	A-41.3 B-9.3 Γ-1.3 Δ-12.7 E-35.3	F1=.87
3)	Βλάπτει τα παιδιά η ελευθερία.	2.98	1.53	A-25.3 B-22.0 Γ-2.0 Δ-30.7 E-20.7	F2=.42
4)	Δεν πρέπει να αναγκάζουν οι γονείς τα παιδιά τους να λένε «Παρακαλώ» και «Ευχαριστώ».	2.80	1.52	A-29.3 B-22.7 Γ-3.3 Δ-28.0 E-16.7	F5=.35
5)	Τα παιδιά μπορούν να κάθονται τα βράδια όσο αργά θέλουν, όταν την άλλη μέρα μπορούν να κοιμηθούν όσο επιθυμούν.	2.27	1.51	A-46.0 B-24.0 Γ-.7 Δ-15.3 E-14.0	F5=.52
6)	Η μητέρα οφείλει να κατευθύνει τη συμπεριφορά του παιδιού της συνεχώς στο σωστό δρόμο, για να μην αποκτή κακές συνήθειες.	3.16	1.75	A-30.7 B-14.7 Γ-1.3 Δ-14.7 E-38.7	F1=.72
7)	Η πολλή ελευθερία είναι επικίνδυνη για τα παιδιά.	3.05	1.73	A-32.0 B-14.7 Γ-4.0 Δ-14.7 E-34.7	F1=.66

8)	Οι γονείς πρέπει να υπάκου- ν το πείσμα του παιδιού.	3.12	1.51	A-21.3 B-20.7 Γ-6.0 Δ-28.7 Ε-23.3	F1=.40
9)	Οι γονείς δεν πρέπει να υποχω- ρούν πολύ συχνά στις επιθυ- μίες του παιδιού.	2.97	1.573	A-24.0 B-27.3 Δ-24.7 Ε-24.0	F1=.66
10)	Οι γονείς πρέπει να επιβλέ- πουν συνεχώς τα παιδιά.	2.89	1.66	A-30.0 B-24.0 Γ-2.0 Δ-15.3 Ε-28.7	F1=.66
11)	Οι γονείς πρέπει να επιβάλ- λουν τις απαιτήσεις τους στο παιδί, αν δε θέλουν να τους κα- θήσει στο σβέρο.	3.12	1.61	A-23.3 B-24.0 Γ-7 Δ-23.3 Ε-29.3	F2=.58
12)	Οι γονείς πρέπει να λένε πάντα στα παιδιά τι πρέπει να κά- νουν.	3.11	1.50	A-18.0 B-29.3 Δ-28.7 Ε-24.0	F1=.51
13)	Οι γονείς πρέπει να εξαναγκά- ζουν τα παιδιά να έχουν τάξη.	3.11	1.59	A-22.7 B-24.7 Δ-24.7 Ε-28.0	F1=.45
14)	Οι γονείς οφείλουν να απασχο- λούν με κάτι τα παιδιά τους, για να μη χάνουν το χρόνο τους.	3.07	1.61	A-22.7 B-25.3 Γ-2.0 Δ-24.0 Ε-25.3	F1=.45

Πίνακας III

Γ' Επιβεβαίωση (8 δηλώσεις)

	M	S	Τιμή(%)	Factors
1) Δε χρειάζεται να επαινούμε τα παιδιά πάρα πολύ. Πρέπει να ξέρουν από μόνοι τους αν έχουν κάνει κάτι σωστά	3.09	1.61	A-24.7 B-22.0 Γ-1.3 Δ-24.0 E-28.0	F2=.53
2) Πρέπει να επαινούμε τα παιδιά μόνο όταν επιτυγχάνουν κάτι το ασυνήθιστο, όχι όμως για το παραμικρό.	2.94	1.67	A-30.7 B-20.7 Γ-1.3 Δ-18.7 E-28.7	F2=.48
3) Το να βοηθούν τα παιδιά τους γονείς τους εία αυτονόητο. Για το πράγμα αυτό δε χρειάζεται να τα επαινούμε.	3.13	1.64	A-27.3 B-16.0 Γ-3.3 Δ-23.37 E-30.0	F2=.68
4) Όταν ένα παιδί δεν μπορεί να κάνει κάτι, δεν έχει νόημα να το ενθαρρύνουμε.	3.08	1.86	A-38.7 B-8.7 Γ-1.3 Δ-8.7 E-42.7	F2=.34
5) Όταν επαινούμε ένα παιδί υπερβολικά γίνεται μάλλον φαντασμένο.	3.07	1.64	A-26.7 B-20.0 Γ-3.3 Δ-20.0 E-30.0	F1=.35 F2=.41
6) Πρέπει να χρησιμοποιούν οι γονείς με οικονομία τον έπαινο και την αναγνώριση για τα παιδιά τους.	3.01	1.62	A-28.7 B-18.0 Γ-3.3 Δ-24.0 E-26.0	F1=.35
7) Όταν επαινεί κανείς πολύ τα παιδιά, τότε αυτά γίνοντας τεμπέλικα και κακομαθημένα.	2.88	1.55	A-22.7 B-32.7 Γ-4.0 Δ-15.3 E-25.3	F2=.50
8) Τα παιδιά πρέπει να τα επαινεί κανείς πολύ, για να έχουν αργότερα αρκετή αυτοπεποίθηση.	3.20	1.57	A-22.0 B-20.0 Γ-2.0 Δ-28.0 E-28.0	F3=.33

Πίνακας IV

Δ Φιλικότητα και κοινωνική συμμετοχή (6 δηλώσεις)

		M	S	Τιμή(%)	Factors
1)	Όταν είναι κανείς πολύ φιλικός σ' ένα παιδί αυτό αποθρασύνεται.	2.95	1.65	A-26.7 B-26.7 Γ-2.0 Δ-14.0 Ε-30.7	F2=.53
2)	Οι γονείς έχουν τόση πολλή ερ- νασία και τόσες πολλές φρο- ντίδες με τα παιδιά τους, που δεν μπορεί κανείς να απαιτεί απ' αυτούς να είναι πάντα ευ- γενικοί σ' αυτά.	2.95	1.68	A-30.7 B-20.7 Γ-2.0 Δ-16.7 Ε-30.0	F2=.46
3)	Με τα παιδιά πρέπει να είναι κανείς επιφυλακτικός όσον αφορά τις τρυφερότητες.	3.20	1.66	A-26.0 B-17.3 Γ-.7 Δ-22.7 Ε-33.3	F2=.49
4)	Τα παιδιά χλαίνε τη μια σιγή και γελάνε την άλλη. Δεν πρέ- πει να δίνει κανείς πολύ σημα- σία σ' αυτό.	2.95	1.70	A-31.3 B-20.7 Γ-2.0 Δ-14.0 Ε-32.0	F2=.45
5)	Αν μερικοί γονείς κάθονται κά- θε βράδυ στο κρεβάτι του παι- διού τους και του τραγουδάνε κάτι ή του διηγούνται μια ιστο- ρία ή κάνουν κάτι παρόμοιο, τότε αυτό είναι υπερβολικό.	2.93	1.67	A-30.0 B-21.3 Γ-4.0 Δ-14.7 Ε-30.0	F2=.43
6)	Οι γονείς δεν θα πρέπει να κα- κοσυνηθίζουν τα παιδιά τους με την ευγένεια.	3.05	1.64	A-26.7 B-20.7 Γ-4.0 Δ-18.0 Ε-30.7	F1=.40

Πίνακας V

Ε Αποδοχή και σεβασμός (13δηλώσεις)

	M	S	Τιμή(%)	Factors
1) Τα παιδιά μπορούν να κρατούν τα μυστικά τους από τους γονείς τους.	2.67	1.56	A-36.0 B-19.3 Γ-2.0 Δ-27.3 Ε-15.3	F3=.31 F5=.36
2) Όταν οι γονείς συζητούν για οικογενειακές υποθέσεις, τα παιδιά δε θα πρέπει να λένε τη γνώμη τους.	3.03	1.72	A-32.7 B-14.0 Γ-4.0 Δ-16.0 Ε-33.3	F2=.33
3) Τα παιδιά δε θα πρέπει να ενοχλούν διαρκώς τους γονείς τους με ασήμαντες ερωτήσεις.	3.16	1.69	A-28.7 B-15.3 Γ-.7 Δ-22.0 Ε-33.3	F2=.53
4) Στο μαγείρεμα θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τις προτιμήσεις τους παιδιού.	3.71	1.44	A-16.7 B-6.7 Γ-1.3 Δ-39.3 Ε-36.0	F3=.22
5) Τα παιδιά θα πρέπει να σέβονται και να λογαριάζουν τους γονείς τους.	3.11	1.90	A-40.7 B-6.0 Δ-8.0 Ε-45.3	F1=.84
6) Όταν παίζουν τα παιδιά στο σπίτι, δε θα πρέπει να κάνουν κοθόλου θόρυβο.	2.91	1.65	A-32.0 B-19.3 Δ-23.3	F1=.31
7) Τα παιδιά θα πρέπει να μάθουν να υπακούνε στους γονείς τους χωρίς να ζητάνε εξηγήσεις π.χ. για το γιατί.	3.23	1.74	A-28.7 B-15.3 Δ-16.0 Ε-40.0	F2=.42
8) Όταν κανείς απαγορεύει κάτι στα παιδιά, πρέπει να τους εξηγεί το γιατί.	4.58	1.02	A-53 B-2.7 Δ-12.7 Ε-79.3	F3=.56
9) Τα παιδιά δεν πρέπει να κάνουν κριτική στους γονείς τους.	3.71	1.44	A-22.1 B-24.2 Δ-16.8 Ε-36.9	F2=.46

10) Τα παιδιά πρέπει να υποτάσσονται χωρίς αντίρρηση στη θέληση των γονέων τους.	3.32	1.66	A-25.5 B-12.8 Γ-2.7 Δ-22.1 E-36.9	F3=.51
11) Πρέπει να επιτρέπεται κανείς στο παιδί να έχει και το δικό τους γούστο.	4.46	1.09	A-4.7 B-5.4 Γ-2.0 Δ-14.8 E-73.2	F3=.57
12) Τα παιδιά έχουν δικαίωμα να έχουν και δική τους γνώμη.	4.64	.94	A-4.0 B-2.0 Γ-2.7 Δ-8.1 E-83.2	F3=.58

Πίνακας VI

ΣΤ Σεξουαλικότητα (11 δηλώσεις)

	M	S	Τιμή(%)	Factors
1) Ένα πραγματικό παιδί δεν έχει κανένα εντελώς ενδιαφέρον για σεξουαλικά θέματα.	3.23	1.68	A-26.8 B-12.8 Γ-8.1 Δ-14.8 E-37.6	F2=.36
2) Μπορεί κανείς να μιλάει ανοιχτά με τα παιδιά για σεξουαλικά θέματα.	3.66	1.37	A-10.1 B-16.8 Γ-5.4 Δ-32.9 E-34.9	F3=.50
3) Για σεξουαλικά θέματα δε χρειάζεται να μιλά κανείς. Τα παιδιά τα μαθαίνουν αυτά εντελώς μόνα τους και σωστά.	3.16	1.79	A-34.9 B-9.4 Γ-4.7 Δ-10.7 E-40.3	F2=.29
4) Δεν μπορεί να ζητά κανείς από τους γονείς να διαφωτίσουν τα παιδιά τους για σεξουαλικά θέματα.	3.29	1.69	A-28.2 B-9.4 Γ-5.4 Δ-19.5 E-37.6	F2=.37

5) Τα παιδιά πρέπει να συζητάνε μεταξύ τους χωρίς εμπόδια για σεξουαλικά πράγματα.	3.38	1.51	A-18.1 B-16.8 Γ-4.7 Δ-29.5 Ε-30.9	F3=.41
6) Τα παιδιά πρέπει να διώχνονται από το δωμάτιο, όταν οι γονείς ξεντύνονται.	3.28	1.57	A-20.8 B-18.8 Γ-4.0 Δ-24.8 Ε-31.5	F2=.37
7) Τα παιδιά επιτρέπεται να μαθαίνουν κάτι από μικρή ηλικία για σεξουαλικά πράγματα.	3.74	1.47	A-14.8 B-10.1 Γ-4.0 Δ-28.3 Ε-43.0	F3=.55
8) Τα παιδιά θα πρέπει να τα προστατεύσει κανείς για όσο το δυνατό περισσότερο χρόνο από τη σεξουαλικότητα και από όλα όσα έχουν να κάνουν μ' αυτή.	2.71	1.54	A-30.9 B-23.5 Γ-10.1 Δ-14.8 Ε-20.8	F2=.48
9) Τα παιδιά δεν πρέπει να ακούνε όταν οι μεγάλοι μιλάνε για σεξουαλικά πράγματα.	3.07	1.53	A-20.0 B-27.3 Γ-4.0 Δ-22.7 Ε-26.0	F2=.37
10) Τα παιδιά επιτρέπεται να βλέπουν ελεύθερα όταν οι γονείς φιλιούνται.	3.36	1.56	A-21.3 B-13.3 Γ-6.0 Δ-26.7 Ε-32.7	F4=.26 F5=.39
11) Τα σεξουαλικά παιχνίδια, που τα παιδιά δείχνουν τα γεννητικά τους όργανα και τα πίνουν πρέπει να τα απαγορεύουν οι γονείς.	3.29	1.61	A-21.3 B-18.7 Γ-6.0 Δ-18.0 Ε-36.0	F5=.35